

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

INTERNATIONAL
SYMPOSIUM
AND EXHIBITION
ON ARTS
& AESTHETICS

ULUSLARARASI
SANAT, ESTETİK
SEMPOZYUMU
VE SERGİSİ

19 - 20 - 21 Nisan 2018
Fırat Üniversitesi - Elazığ

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Tahir ÇELİKBAĞ

TAM METİN KİTABI

CONFERENCE PROCEEDINGS

ISBN: 978-605-2132-71-5

www.sanatveestetik.com

II. ULUSLARARASI SANAT VE ESTETİK SEMPOZYUMU TAM METİN KİTABI

ISBN: 978-605-2132-71-5

Yayın Yönetmeni

Muhammet Özcan

Yayın Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Çelikbağ

Kapak Tasarımı

Bülent Polat

Erişime Açıldığı Tarih

24.10.2018

Asos Yayınevi

1.baskı

Adres: Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ

Telefon: 0530 473 23 00

Mail Adresi: asos@asosyayinlari.com

Web: www.asosyayinlari.com

Instagram: <https://www.instagram.com/asosyayinevi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/asosyayinevi/>

Twitter: <https://twitter.com/Asosyayinevi>

Tam metin kitabında yayınlanan tüm bildiriler Sobiad tarafından indekslenmiş, İntihal.net tarafından benzerlik denetiminden geçirilmiştir.

FATİHİN FERMANINDA DİN ÖZGÜRLÜĞÜ

Doç.Dr.Emrullah Fatış

Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öz

Kültürel farklılıkların bulunduğu toplumlarda farklı inanç ve değerlere sahip olan kişilerin, huzurlu bir ortamda yaşayabilmeleri için, farklılıklara saygılı ve duyarlı davranmanın önemi büyüktür. Farklı inanç ve gruplara mensup toplumlarda yaşayanların, bu farklılıkları ötekileştirme aracı olarak kullanmaları, toplumun huzurunu bozacak problemler üretebilir. Bu tür problemlere yol açacak davranışlardan kaçınmak, toplum bireylerinin önemli görevleri arasında yer almaktadır. İslam dini son evrensel din olma iddiasıyla yola çıkmıştır. Buna rağmen İslam, bir arada barış içinde yaşama kültürüne de karşı saygılıdır. Bunun en güzel örneği, Fatih Sultan Mehmet'in "Kocaeli Atatürk ve Redif Müzesi'nde" sergilenen fermanında gözükmektedir. Fermana göre, Fatih Sultan Mehmet, Kudüs Rum Patriği Atnasyos'un talebi doğrultusunda Kudüs kiliselerinde serbestçe ibadet edilmesine yönelik ferman çıkartmış ve bu fermana karşı çıkanlar Allah ve resulünün hışmına uğrasın demiştir. Fatih'in, Kudüs ruhbanlarının dini hayatlarını serbestçe sürdürebilmeleri hakkındaki fermanı şöyle: Makamıma gelip yüz sürerek ellerinde mevcut olan Hz. Peygamber ve Hz. Ömer'den bu yana Kudüs-i Şerifteki Hz. İsa'nın doğduğu Beytullahım Kilisesi, Kamame Kilisesi ve benzeri kutsal mekanlar ile ilgili sahip oldukları hak ve imtiyazları yeniden talep eden Kudüs Rum Patriği Atnasyos, aynı imtiyazları yeniden istemiş, Osmanlı Padişahı Fatih bu istekleri kabul etmiş onların Kudüs kiliselerinde serbestçe ibadet etmelerine yönelik ferman çıkartmış ve bu fermana karşı çıkanlar Allah ve resulünün hışmına uğrasın demiştir. Bu çalışmamızda, farklılıklara karşı müsamahayı öneren ilkeler kapsamında fermanın anlam içeriği ve aslı üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Fatih Sultan Mehmet, Ferman, Küresel Din özgürlüğü, Barış, Fatih'in Fermanı

Alan Tanımı: İlahiyat (Kelam)

FREEDOM OF RELIGION IN THE EDICT OF MEHMET THE CONQUEROR

Abstract:

It is important that people who have different beliefs and values in societies where cultural differences exist to interact with respect and sensitivity to differences in order to live in a peaceful environment. It might cause problem if those who live in different societies that have different beliefs and groups use these differences for otherization. Avoiding behaviors that lead to such problems are among the important tasks of each individual in the society. Islam as a religion set forth with the claim that it is the last universal religion. Islam, however, is respectful to the culture of peaceful coexistence. The best example of this, is seen in the edict of Fatih Sultan Mehmet exhibited at Kocaeli Atatürk and Redif Museum. According to the edict, Sultan Mehmet the Conqueror issued a mandate to declare that it can be freely worshiped in Jerusalem churches, after request of Jerusalem Patriarch Atnasyos, and he said those who opposed this edict may incur the wrath of Allah and His messenger. The edict of Mehmet the Conqueror about clergy of Jerusalem's religious life should continue freely is as it follows: The Greek Cypriot Patriarch Atnasyos, who again requested the rights and privileges of the Bethlehem Church, Kamame Church and similar sacred places in which Jesus was born, reaffirmed the same privileges, the Ottoman Sultan Mehmet the Conqueror acknowledged these wishes and issued an order for them to worship freely in the Jerusalem churches. And he said, those who oppose to this edict may

be incur the wrath of Allah and His Messenger. In this study, the principles that propose tolerance against differences will be evaluated in terms of the content of the meaning of edict and its original.

Key words: Sultan Mehmet the Conqueror, Edict, Global Freedom of Religion, Edict of the Conqueror

1.Giriş

Bütün ilahi dinlerin kutsal şehri Kudüste, yüzyıllar boyu yaşanan barışta Fatih Sultan Mehmetin fermanının büyük etkisi vardır. İlk önce, fermanın sadeleşmiş şeklini verelim.

Fatih'in Kudüs'teki Kutsal Yerlerle İlgili Sadeleştirilmiş Fermanı:

1) Bu fermanın gereği yerine getirile; her kim padişahın mutluluğa götüren fermanını uygulamadan kaldırırsa, Allah'ın la'netine uğrasın.

2) Allah'ın izni ve Hz. Peygamber'in manevi yardımı ile Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u feth edince, dünyanın farklı yörelerinden şahlar ve krallar, fethi kutlamak için elçiler gönderdiler. Bu arada Kudüs'te bulunan Rum Patriği Atna-siyos ismindeki rahib de, kendi isteğiyle huzuruma gelip, daha önce Hz. Peygamber'in mübarek eliyle imzalanmış emrini; Hz. Ömer'in Kûfi yazı türüyle yazılmış fermanını ve eski padişahların verdikleri fermanları bana göstererek Şu istekte bulundu:

3) Hz. Peygamber'in (SAV), Hz. Ömer bin Hattab'ın (Radiyallahu Te'âlâ anh) zamanındaki gibi Kudüs-i Şerif'in içerisinde ve taşrasında kılınan namazların ve yapılan ziyaretlerin eski padişahların ihsan buyurdıkları fermanlar gereğince kendi ibadetgahlarının da aynen kendi tasarruflarında kalmasını rica eyledi.

4) Eski fermanlarda ihsan edildiği şekliyle, içeride yer alan Kamame Kilisesi ile bütün namazgâhları ve ziyaretgâhları; Gürci Manastırı olan Mar Ya'kub; Kudüs dışında yer alan manastırlar ve kiliseler; Hz. İsa'nın doğduğu yer olan Beytüllahm'deki Büyük Kilise; mağara ve Kilisenin Kuzeyinde, Kiblesinde ve Batısında yer alan üç kapının anahtarları ve Hristiyanların tamamı, Kudüs-i Şerif Patrikleri, yamakları gümrük vergisi ve haraçtan, diğer örfi ve ve şer'î vergilerden, geleneksel yükümlülüklerden, eski padişahlar tarafından fermanla ihsan buyrulan hakların tamamının geri alınmasından muaf tutulması yönündeki taleplerden dolayı Ben de buyurdum ki, eskiden Hz. Peygamber'in (SAV), Hz. Ömer bin Hattab'ın (Radiyallahu Te'âlâ anh) ve eski padişahların ihsan buyurdıkları fermanlar gereğince, sığınılan yüce ve azametli makamım dahi eski fermanlarda ihsan buyrulan fermanı aynen kabul ettiğime dair işbu yüce fermanı yazmakla şeref duyarım.

5) Tasarrufumda ve hükmüm altında bulunan bütün ülkeler, denizde ve karada kadılık görevini yürütenler, Kudüs-i Şerif Patriği ve ruhbanlarını ve adı geçenleri koruma, kollama ve muhafaza ile yükümlüdürler, kimseyi rahatsız eylemeyeler.

6) Eğer bundan sonra gelen halifelerden, vezirlerden, âlimlerden ve yönetim ve askerlik görevini yerine getirenlerden (ehl-i örf, seyfiye) kapu kullarından ve Muhammed'in diğer fertlerinden kim ki, Hz. Peygamber'in mübarek eliyle imzalı olan emrine, Hz. Ömer'in Kûfi hattı ile olan fermanına, diğer padişahların fermanlarına ve benim fermanıma, para veya hatır gönül için muhalefet ederse, Allah'ın ve Peygamberinin hışmına uğrasın.

7) Şöyle bileler, padişahın emrini taşıyan yazılı buyruğa güvenerek gereğini yerine getireler. 15 Şevval 862/1458 İstanbul".

Fatih Sultân Mehmed, Kudüs'teki önemli mukaddes mekanları da teker teker saymaktadır. Bir de aslını verelim.

2) Sebeb-i tahrir-i tevkî`-i refî`-i hümâyûn, vâcib`üt-tastîr-i yarlıĝ-i belîĝ-i hümâyûn -Nassarahullahu Te`âlâ ilâ-i yub`asûn- oldur ki;

3) Bi iznillahi Te`âlâ Hazret-i Resûl hurmetiyle Makam-ı Kostantınıyye feth u fütûh oldukda etrâf ve eknâfdan şahlar ve krallar Âsitâne-i Sa`âdetime elçiler gelüb feth u fütûhı arz edüb bu kerre Kudüs-i Şerif`de olan Rumların Patriĝi Atnasiyos (?) nam râhib rızalarıyla gelüb Âsitâne-i Sa`âdetime yüz sürüb ve Hazret-i Resûl-i Ekrem Hazretlerinin (Sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek eliyle ve pençesiyle imzalu olan hatt-ı hümâyûnları ve Hazret-i Ömer bin Hattab Hazretlerinin (Radiyahallahu Te`âlâ anh) verdüĝi Hatt-ı Kufi ile ve selâtn-i mâziyeden hatt-ı hümâyûnları ibraz edüb ve ricâ eyledi. Ol minval üzere Kudüs-i Şerif içerüsün ve taşrasında namazların ve ziyaretlerin kel-evvel Hazret-i Resûl-i Ekrem Hazretlerinin (Sallallahu aleyhi ve sellem) ve Hazret-i Ömer bin Hattab Hazretlerinin (Radiyahallahu Te`âlâ anh) ve selâtn-i mâziyeden sadaka ve ihsan olunan hatt-ı hümâyûnları mücebince zabt ve tasarruf eyleyeler.

4) İmdi kadimden ferman ve sadaka olunub bi aynihi içerüde olan Kamame ile cemî` namazgahları ve ziyaretleriyle ve Gürci Manastırı olan Mar Yakub ve Kudüs-i Şerif taşrasında olan manastırlar ve kiliseler ve Hazret-i İsa (Aleyhisselam) Hazretlerinin doğduĝu Beytüllahm Kiliseyi Kübrâ ve Mağara ve Kilisede olan üç kapu miftahlarıyla şimal ve kible ve garbî tarafından içinde olan cemî`-i millet-i Nasrâniyye Kudüs-i Şerif Patrikleri, yamakları bu vefk üzere eşyaları bâc ve harâcdan ve kakırlardan ve sâir tekâlif-i örfiyyeden kadimden sadaka ve ihsan ve ferman olunan bi aynihî küllîsinden mu`âf ve müsellemler olmak için rica eyledikleri ecilden; imdi kadimden Hazret-i Resûl-i Ekrem Hazretlerinin (Sallallahu aleyhi ve sellem) ve Hazret-i Ömer bin Hattab Hazretlerinin (Radiyahallahu Te`âlâ anh) ve selâtn-i mâziyeden sadaka ve ihsan ve ferman olunan hatt-ı hümâyûnları mücebince, cenâb-ı celâletim dahi sadaka ve ihsân ve fermân-ı âlî-şânım olmuşdur.

5) Tasarrufumda ve hükmümde olan memleketler eĝer deryadan ve karadan hâkim`ül-vakt olanlar Kudüs-i Şerif Patriĝi ve ruhbanları mezbûrlara himâyet ve sıyânet ve âhardan kimesne rencide eylemeye-ler.

6) Ve eĝer Hazret-i Resûl-i Ekrem Hazretlerinin (Sallallahu aleyhi ve sellem) sadaka ve ihsan olunan mübarek pençesiyle imzalu olan hattı ve Hazret-i Ömer Hazretlerinin (Radiyahallahu Te`âlâ anh) verdüĝi Kufi ile hattı ve selâtn-i mâziyeden sadaka ve ihsan olunan hatt-ı hümâyûnları ve el-ân sadaka ve ihsan olun hatt-ı hümâyûn-ı sa`âdet-makrûnı ve fermân-ı âlî-şânı alub bundan sonra gelen halifeler ve vüzerây-ı izâmdan ve ulemâdan ve ehl-i örfden ve kapu kullardan ve sâir Ümmet-i Muhammed`den akçe için veyahud hâtır için feshine murâd ederler ise, Allah`ın ve Hazret-i Resûlün hışmına uğrasun.

7) Şöyle bileler, alâmet-i şerife i`timâd ve inkiyâd kılalar. Tahrîren fi evâsıt-ı Şehr-i Şevvâl`il-Mükerrerem li seneti isneyn ve sittîn ve semâne-mi`ete. Sene 862 Bi Makam-ı Kostantınıyye” .

1.2.Farklılıklara Saygının Çarpıcı Örnekleri

Farklılıkları hoş görme kültürü Hz. Peygamber döneminde başlamıştır. Buna birkaç örnek verelim: Hz. Peygamber, Necran heyetiyle yaptığı mübâhele toplantısında onların inançlarına eleştiri yöneltme yerine mübâhele yöntemini tercih etmiş, hatta farklı dine mensup olmalarına rağmen Hristiyanların Mescidi Nebevi`de kendi dinlerine özgü ibadet yapmalarına da saygı göstermiştir.<sup>29</sup> Hz. Muhammed, Mekke`den Medine`ye hicret ettikten sonra, orada yaşayan

²⁹ Halil Aldemir, “İhtilaf Çözümleme Yöntemi Olarak Mübâhele”, *İnsan ve Toplum Dergisi*, İstanbul 2011, s. 143; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi* (çev. M. Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2004, s.516.

insanların inançlarına saygı göstermiş, onların hangi inançta olduklarına bakmaksızın adaletle muamele yapma yolunu tercih etmiştir. Medine anayasası bu gerçeğe tanıklık etmektedir.³⁰

Hiz. Ömer döneminde de farklılıklara saygı devam etmiştir. Hiz. Ömer İlyâ (Kudüs) halkına verdiği emannamede 'onların canlarına, mallarına, kiliselerine, haçlarına, hasta ve diğer bireyelerine dokunulmayacağını, kiliselerin meskene dönüştürülmeyeceğini, içerisindeki kutsal malzemelere el sürülmeyeceğini, kimsenin dini inançlarından dolayı dışlanmayacağını ve zorlanmayacağını' açıkça ilan etmiştir.³¹ Çünkü Kur'an'a göre de zorlama yoluyla iman oluşturulamayacağına vurgu yapılmaktadır. Bunu bir örnekle açıklayalım: Kuran, benden izin almadan başka bir tanrıya iman edemezsiniz diyen Firavun'u eleştirmektedir. Kuran'a göre insanların iman etmeleri için baskı yapılamaz, baskı yoluyla oluşan iman da geçerli değildir.³² II Mahmud'un Osmanlı İmparatorluğu'nda asırlardan beri birlikte varlıklarını sürdüren farklı toplulukların "İttihâd-ı Anâsır" fikri bağlamında birarada yaşamalarına büyük önem verdiğini ve bu çerçevede;"Ben tebaanın Müslüman'ını camide, Hıristiyan'ını kilisede, Musevî'sini de havrada fark ederim. Aralarında başka günâ bir fark yoktur. Cümlesi hakkındaki muhabbet ve adaletim kavidir ve hepsi hakikî evladımdır" dediğini biliyoruz.³³ II. Mahmud, Müslim-Gayrimüslim ayırımı yapmaksızın Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde kendisini coşkuyla karşılayan her dinden Osmanlı yurttaşlarına şu konuşmayı yapmıştır: "Siz Rumlar, siz Ermeniler, siz Yahudiler hepiniz Müslümanlar gibi Allah'ın kulu ve benim tebaamsınız; Dinleriniz başka başkadır, fakat hepiniz kanunun ve irâde-i şahânemin himayesindeyiz. Size tarh edilen vergileri ödeyin; bunların kullanılacakları maksatlar sizin emniyetiniz ve sizin rahatınızdır" cümleleriyle hitap etmiş, tebaasından bir grubu diğerinden ayrıcalıklı tutmadığını açıkça vurgulamıştır. Nitekim Şumnu'da II. Mahmud, o dönemin tabiriyle reâyâ denilen Gayrimüslim yurttaşlara bilhassa yakın ilgi göstermiş, kiliselerinin tamire ihtiyacı olup olmadığını da araştırmaktan geri durmamıştır. Şüphesiz bu durumlar propagandaya yönelik uygulamalar değillerdi. II. Mahmud, hem bu defasında ve hem de daha evvel gerçekleştirdiği diğer yurtiçi gezileri sırasında, ziyaret ettiği yerlerin tamamında, tamire muhtaç camiler için yardımlarda bulunduğu gibi, bu cömertliğini kiliselerle ilgili olarak Gayrimüslim tebaasından da asla esirgememiştir. Halkla olan ilişkilerinde, hangi dinden olursa olsun, himaye ve adalet şemsiyesinin bütün vatandaşlarını altına alacak kadar geniş olduğunu, özellikle vurgulamıştır. "³⁴

3. Sonuç

Farklılıkları hoş görme kültürü Hiz. Peygamber döneminde başlamış, Hiz. Ömer döneminde devam etmiş, nihayet Osmanlılar da bu kültürü devam ettirmiştir. Fatihin fermanında, II. Mahmud'un gayri Müslimlere gösterdiği uygulamalarda ve bunun dışında daha nice örneklerde bu gerçeği görmek

³⁰ Mehmet Zeki Canan, **İslam Tarihi**, Yelken Matbaası, İstanbul 1977, c.I, ss. 230-237; Nisa, 4/58, 59.

³¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, et-Taberi, Tarihü'r-Rusül ve'l-Mülûk, nşr Daru't-Türas, İkinci baskı, Beyrut 1387, III, 609.

³² Erkan Yar, "Kur'an'ın İnsan Öğretisi", *İslâmî İlimler Dergisi Kur'an Özel Sayısı: 2*, Çorum Çağrı Eğitim Vakfı, Cilt 2, Yıl 2, SAYI 1, BAHAR 2007, s., 32, 40; Naziat, 79/24; A'raf, 7/123.

³³ Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Günlük Hayatından Seçilmiş Örnekleri Eşliğinde Farklılıklar Karşısında Hoşgörü Kültürümüz", *Birlikte Yaşama Kültürü Ve Hoşgörü*, : Öncü Basımevi, 1.baskı, Ankara 2010., s.31; Reşat Kaynar, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Ankara, 1985, s. 100; Krş. Ed. Engelhardt, Türkiye ve Tanzimat, Çev. Ali Reşat, İstanbul, 1328, s. 37.

³⁴ Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Günlük Hayatından Seçilmiş Örnekleri Eşliğinde Farklılıklar Karşısında Hoşgörü Kültürümüz", *Birlikte Yaşama Kültürü Ve Hoşgörü*, : Öncü Basımevi, 1.baskı, Ankara 2010., s.33; Abdülkadir Özcan, "II. Mahmud'un Memleket Gezileri", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, 1991, s. 361-379.

mümkündür. Ayrıca Fatih'in fermanı, Hz. Peygamber'in, Hz. Ömer'in din özgürlüğüne verdiği önemi belgeleyen bir vesika niteliği taşımaktadır. Fatih'in de din özgürlüğüne saygı bağlamında Hz. Peygamber ve Hz. Ömer'den gelen geleneği sürdürmede ısrarlı olduğunu gördüğümüz gibi, bu ısrar Fatih'ten sonra da devam ettirilmiştir. Ne yazık ki bugün esefle karşıladığımız bir duruma göre, Kudüste gayri Müslimlerin Filistin halkının mescidlerini rahatça kullanma konusunda bile hoşgöründen uzak bir tavır sergilemeleri, Suriye'de, Kilis'te ibadetgahları bombalamaları, FETÖ, PKK/ PYD ve DEAŞ gibi terör örgütleri ve bunların uzantılarını maşa olarak kullanmaları, geçmişte kendilerine gösterilen hoşgörüyü çabuk unuttuklarını belgelemektedir. Kısaca bu yaptıklarına ek olarak, İslamofobi bağlamında algı operasyonu yaparak müslümanları terörle özdeşirenler Kudüs Rum Patriği Atnasyos'un talebi üzerine Fatih'in yazdığı fermandaki hoşgörüyü ve farklılıklara saygıyı tekrar gözden geçirmelidirler. Saygılanma!..

Kaynakça

Aldemir, Halil, "İhtilaf Çözümleme Yöntemi Olarak Mübâhele", İnsan ve Toplum Dergisi, İstanbul 2011, s. 143.

Canan, Mehmet Zeki, İslam Tarihi, İstanbul: Yelken Matbaası .1977, I.

Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, et-Taberi, Tarihü'r-Rusul ve'l-Mülûk, Beyrut: Daru't-Turas, İkinci baskı,1387, III.

Ed. Engelhardt, Türkiye ve Tanzimat, Çev. Ali Reşat, İstanbul, 1328.

Fatih Sultan Mehmet'in "Kocaeli Atatürk ve Redif Müzes'inde" sergilenen fermanı

Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi (çev. M. Yazgan), Beyan Yayınları, İstanbul 2004.

Kaynar, Reşat, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Ankara, 1985.

Özcan, Abdülkadir, "II. Mahmud'un Memleket Gezileri", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, 1991.

Yar, Erkan, "Kur'an'ın İnsan Öğretisi", İslâmî İlimler Dergisi Kur'an Özel Sayısı: 2, Çorum Çağrı Eğitim Vakfı, Cilt 2, Yıl 2, SAYI 1, BAHAR 2007, s., 32, 40.

Yazıcı, Nesimi, "Osmanlı Günlük Hayatından Seçilmiş Örnekleri Eşliğinde Farklılıklar Karşısında Hoşgörü Kültürümüz", Birlikte Yaşama Kültürü Ve Hoşgörü, Ankara : Öncü Basımevi, 1.baskı. 2010., s.31.